

AF F. J. BILLESKOV JANSEN

Den kloge digter i Tórshavn

GUDEN TSJELOVEK

*Guden Tsjelovek
har ikke skabt himlen og jorden.
Eheller skabte han menneskene i sit billede.
De skabte ham i deres.*

*Guden Tsjelovek
døder sig ikke i skyerne
men standom i vandet når det er blakstille
og ellers i ruder og blankt metal
og i alle spejle
og når du ser i din broders øje
ser du i dybet af hans pupil
guden Tsjelovek kender ansigt
dit eget
indfattet i en mandorla af regnbuier.*

*Guden Tsjeloveks røst
er veldigere end luftens torden
og havets brænding.
Den er den uhyre sum
af vor egen tale gennem årtusinder.
Den bor i vore stuers akustik
Den bor i din broders stemme
når han synger og er glad ved livet
og i din kundes nysen ved dit barns vugge
i den majestætiske brua
i vore auditorier og mødestue,
teatre og kongespalsdaler,
i vore dansesale, emmers folkemusik,
i det majestætiske brua
fra store orgler og koncertsale,
i færdsløst fra vore høje,
i den æroslende røge,
fra vore kompressor og kraner og olieboringsmaskiner,
i flammehulder fra vore høje,
i brølet fra vore skibsværter og flyfabrikker,
i de veldigste detonationer
fra vore superbombe-prøvesprængninger
og startende ramraketter.*

*Guden Tsjelovek
er ikke alvis og algod
og heller ikke almægtig,
men stor er hans magt
og frygtelig kan han være i sin armeligheds handshold.
Frygtelig som det menneskesind der skabte ham.*

*God og generøs kan han væselig være,
Tsjelovek, menneskes gud,
og vi elsker og ærer ham
når han dækker vores borde med nærende spiser
og forvener os med klæder og sko
med lægemidler og antibiotika
så vi kan holde os sunde og leve længe,
og fordi han genialt har skabt og becreet
alle de bogstaver, cifre og formler
og bygget alle de museer, biblioteker, teatre og universiteter
ved hjælp af hvilke vi tilegner os
kulturens kostelige skatte.*

*Men vi frygter og hader ham
når hans blik mærkes
og hans røde øjne hjerter
forvandler os til hængsligt plant-drøder.
Da er hans ondskabs opfyndomhed uden grænse.
Han opbrænder vore huse,
han fortæller vore brødre og søstre til døde,
han forvandler vore håbefulde sønner
til sanseløse voldsmænd og mordere,
han tilsluer vore små børn med fortærende vandser
der blinder dem og gør dem til hjælpeløse vanskabninger.
Han skamaskender fæstet i moders luf.
Han forgifter vore afgrøder
og udsletter vore byer og egne.
Han fremfører i sin sataniske umættelighed rus
indtil han på højen af sin herskeskægs økøst
kaster sig over sig selv
og frider sindssygt i sin egen flanke
og flyvder sønderlader sine egne indvide.
Hylende af smerte og raseri over sin canmagt
og sit altid sikre nederlag
kaster han sig til søns i sinnet
og andrer i anger og rædse
og i hab om ufortyndt nød
afret for sine synders mangfoldighed.
I det frøe martyrium
han selv nåede til korset.*

*Guden Tsjelovek
er mægtig, men ikke almægtig,
god, men ikke algod,
ond, men ikke al-ond.*

*Guden Tsjelovek
er ikke umødelig for påvækning
Og her har du din chance - din eneste.*

*Se i dybet af din broders øje
guden Tsjeloveks ansigt,
det stærke og snildrige,
det varme og hjælpeløse,
det afslidende og destruktive,
det hodefult selvfortærende,
det rådvilde og uforfærdige,
dit eget ansigt.*

LE DIEU TSCHELOVEK

*Le dieu Tschelovek
n'a pas créé le ciel et la terre.
Pas plus qu'il n'a créé les hommes à son image.
Ils l'ont créé à la leur.*

*Le dieu Tschelovek
ne se manifeste pas dans les nuages
mais incidemment dans l'eau, en temps de calme plat,
autrement dans les carreaux et le métal luisant
et dans tous les miroirs,
et, quand tu regardes dans l'œil de ton frère,
tu vois au fond de sa pupille
le visage connu du dieu Tschelovek.
Le tien,
encadré dans une mandorle de lumière irisée.*

*La voix du dieu Tschelovek
est plus puissante que le tonnerre du ciel
et que le ressac de la mer.
Elle est l'énorme somme
de notre propre discours à travers des millénaires.
Elle habite dans l'acoustique de nos chambres.
Elle habite dans la voix de ton frère
quand il chante et est heureux de vivre
et dans le fredonnement de la femme près du berceau de ton enfant.
Elle habite dans nos téléphones et nos salles de réunions,
dans nos salles de cours et nos salles de réunions,
dans les majestueuses résonances
des grands orgues et des salles de concert,
dans le grondement du trafic des nos villes,
dans le vacarme assourdissant
de nos compresseurs, grues et pétrolières,
dans le roulement des flammes de nos hauts fourneaux,
dans le mugissement de nos chantiers navals et usines d'aviation,
dans les fracasantes detonations
de nos essais de superbombs
et de nos lancements de fusées.*

*Le dieu Tschelovek
n'est pas omniscient ni tout bon
et non plus tout-puissant
mais grand est son pouvoir
et effrayant peut-il être dans son extrême mesure,
redoutable comme l'esprit humain qui l'a créé.*

*Bon et généreux peut-il être assurément aussi,
Tschelovek, le dieu de nos jours,
et nous l'aimons et l'honorons
lorsqu'il couvre nos tables de mets nourrissants
et nous maint de vêtements et de chaussures
de médicaments et d'antibiotiques
de sorte que nous restions sains et vivions longtemps
et parce que généralement il a créé et gardé
intacts lettres, chiffres et formules
et construit musées, bibliothèques, théâtres, universités
à l'aide desquels nous nous approprions
les trésors inestimables de la culture.*

*Mais nous le craignons et le haïssons
lorsque son regard se noircit
et que son beau visage rouge
devenant une ignoble amorce de platine,
car alors les ressources de sa méchanceté n'ont plus de bornes.
Il brûle nos maisons,
il torture nos frères et sœurs à mort,
il transforme nos fils pleins d'espoir
en agresseurs et assassins insensés,
il souille nos petits enfants de liquides corrosifs
qui en font des aveugles et des étres monstrueux et désarmés.
Il rend diffèrent le forçat dans le ventre de sa mère.
Il empoisonne nos récoltes
et rase nos villes et nos campagnes.
Il persécute dans la satanique gresserie de son insatiabilité
jusqu'à ce que, parvenu à l'étape de son instinct de domination,
il se jette sur lui-même
et, tel un démon, écume dans son propre flanc
et, avec furie, se déchire ses propres entrailles.
Hurlant de douleur et de fureur devant son impuissance
et sa toujours certaine défaite,
il se jette pour finir dans la poussière
et appelle au secours, plein de repentir et d'effroi,
avec l'espoir d'une grâce imméritée,
la victime du grand registre de ses peches
Ici frøe martyrium
que lui-même a cloué sur la croix.*

*Le dieu Tschelovek
est puissant mais non tout-puissant,
bon mais pas tout bon,
méchant mais pas tout méchant.*

*Le dieu Tschelovek
n'est pas réfractaire à toute influence
Et voilà ta chance - la seule.*

*Regarde au fond de l'œil de ton frère
le visage du dieu Tschelovek,
le fort et le sensé,
le chaleureux et le secourable,
l'insensé et le démolisseur,
l'autodestructeur haineux,
le désemparé, l'inachevé
ton propre visage.*

Inden for rammen af Det dansk-franske Kulturfremstød 1987/88 ønskede det danske kulturministerium at høre William Heinesen med en udstilling, som åbnedes 16. november 1987 på Det danske Studentershus i Cité Universitaire i Paris. Som Frankrigs repræsentant talte professor Régis Boyer, der så Heinesens forfatterskab i lyset af fællesnordisk mytologiske forestillinger. For Danmark taltes om William Heinesens humanisme eller humane menneskesyn af professor F. J. Billeskov Jansen, som nedenfor har oversat og samlet sit foredrag i et dansk essay. Da William Heinesen ikke kunne være til stede, havde Billeskov Jansen bedt ham udpege et digt, som i fransk oversættelse kunne gøre ham nærværende. Heinesen valgte det store digt, *Guden Tsjelovek*, det russiske ord for menneske. Det oversattes af universitetslektor Ghani Merad og bringes her side om side med den danske original.

TO BYER, Tale og Two Cities, sådan hedder en berømt roman af Charles Dickens. De to byer er London og Paris, og personerne deler deres liv mellem disse to hovedsteder. I William Heinesens liv er der også to byer, nemlig Tórshavn og København. For ret at forstå Heinesens romaner og noveller må man kende Færøernes dimensive og maleriske hovedstad, haven som ligger vel forværet mellem bjergene, de smalle og larmende gader, hvor det vrirler med mennesker og køretøjer, Tinganes og den gamle hovedgade Gøngu. Man må også kende eller forestille sig den rigdom af originale, mærkelige menneskeskæbener, som i sådan isoleret småstad frembringer, hovedstad i verdens aldermindste land, som Heinesen skrev i en postbrev, der tilhørte en russisk dame, der til gengæld hørte hjemme i verdens allerførste (Pano-rama med regnbue, 1972, s. 42).

Det var den ene by. For at klargøre sig William Heinesens tankeverden, hans ideer om samfundet, om økonomi, forholdet mellem de besiddende og de besiddelsesløse, altså Heinesens så karakteristiske humane idealisme, må man søge tilbage til de intellektuelle og kunstneriske miljøer i København i årene efter den første verdenskrig.

Ved valget i 1924 vandt socialdemokraterne flertal i Folketinget, og under Thorvald Staunings ledelse var partiet ved magten uden afbrydelse 1924-42; sidstnævnte år døde Stauning. Under tyverne og tredvevnerne vandt kommunismen indtjillert talrige tilhængere, ikke alene blandt arbejderne, men også inden for den danske intelligentsia.

William Heinesen fødtes 15. januar 1900 som søn af en velhavende købmand og skibsejder i Tórshavn. Han blev tidligt bestemt til at gå ind i faderens forretning for til sin tid at føre den videre. Midt under krigen, i 1916, ankom han til København for at komme på Købmændsskolen. Her læste han et år, men uden lyst, og senere forsøgte han sig som journalist i Ringsted. Heinesen blev således ikke student, som hans slægtning og barndomsven Jørgen Franz Jacobson (1900-1958), der blev dimitteret fra Sorø 1919 og 1932 cand. mag. Heinesen debuterede samme år med et digt i ugebladet Verden og Vi, og kunne 1921 udsende sin første bog, *Arktiske Elegier og andre Digte*. Afgørende for den purgante færing var mødet med den lærde og politisk engagerede Otto Gelsted (1888-1968).

Otto Gelsted som mange andre højtlystede unge mennesker i København gjorde opbrud mod den lutherske puritanisme og den borgerlige materialisme, samtidig med at de nærede dyb medfølelse med søer hovedstadens fattigste, som de anså for kapitalismens ofre. Marx' teori og USSR's praksis blev efterhånden de danske idealisters eller utopisters forbehold, hvad enten de var medlemmer eller ej af Det kommunistiske Parti. Der lagges en opgave og venter, historien om disse stærke hoveders forhold til politik, udvikling og menneskesyn.

Omtrent på Heinesens alder var forfattere som Hans Kirk, Kjeld Abell og Hans Scherfig, historikere Peter P. Rohde og nerverlagenen Mogens Fog. Født omkring 1910 finder vi to litteraturhistorikere, Sven Moller Kristensen og Elias Bredsdorff, psykiateren Villars Lunn, maleren Egill Juchsen, økonomen Erik B. Schmidt og digteren Gustaf Munch-Petersen. Matematikeren og fysikeren Ib Nørland blev professionel politiker og fra 1947 sekretær i Danmarks kommunistiske Parti.

Stuttigt kan nævnes en stridende historiker og arkivarer: Knud Thordvaldsen, Thorik Ramskov og Tage E. Christiansen. Af de her femten anførte danske personligheder lever i dag de seks. En del har i skrift gjort rede for, hvordan USSR's politik har ført til, at de reviderede deres opfattelse af marxismens praksis. Moskuprocesserne 1936-38, invasionen i Ungarn 1956, Tjekkoslovakiet 1968, Afghanistan 1979, Sandheden er vist nok, at hos tyverne og tredivevnerne intellektuelle - sålommunistikere, som de lidt tidligere kaldt, boede en arv fra Kirkegaard og Hørup, en samfælelse med Poul Henningsens kulturradikalisme, som gjorde det vanskeligt at acceptere undertrykkelsen eller udslettelsen af individet, den enkelte. For Heinesen var vedkommende blev standpunktet en human kommunisme.

I William Heinesens romaner og noveller, plen de med enkle og komplicerede personer, evangeliske rene eller jævne domskende. De er alle enere, fordi de i vidt omfang er dannet efter naturlige, levende forbehold. I små samfund nærer indbyggerne en lidenskabelig interesse for hinandens liv og færdier. Da digteren er en af dem, får han med alle samer billeder af uforvælskede indvidder, som fortæller den ind-

beder i den handlingsgang, der er hans værk.

Men for Heinesen bliver disse engangsvæmmer, disse unice, samtidig varianter af det menneskelige køn. Som mennesker kan de underkastes en moralsk bedømmelse. I Heinesens verden eksisterer både det gode og det onde. Det gode menneske forstas hos Heinesen lettest som kontrasten til det onde menneske. For ham er ondskaben egoismen og fariseismen. I nogle af hans bøger udmytter kapitalister egennytter andres arbejde og fastholder disse mennesker i fattigdom og afhængighed. Vi skal dog passe på! Et tilsynsladende materialistisk menneske er måske mere indviklet end som så. I Den sorte Gryde (1949) er Oppermann, skibsejderen, fabrikant og fiskeseksportør, en skrupelløs forstingmand, som er sig populær ved velgørenhed. Men romanens lede agter ham som en god mand, kun er han, i sin egenkab af købmænd, en forkræbet sjæl, atrofisk, for han besidder ikke argument for medfølelse. Og dette er den syge, som fremkalder de købmændskrigene, der hærger verden i dag. Den lokale redaktør dammer, at Oppermann er komplet fremmed for den menneskelige eksistens' gådefulde, paradoksale natur. Derfor forbliver han overfladisk og jordbunden, når han står over for sjælens klude kræfter.

Sit syn på mennesket har Heinesen samlet, magtfuld, i to digte, i samlingen Panorama med regnbue (1972). Han finder, at tre guddomme rider for verdensforløbet, tre fundamentale kræfter i menneskesindet, nemlig vor vældige fornuft, ratio, som skaber den altoversvindende teknikk, vor endnu vældigere havevise, auditas, som resulterer i imperialismen og krig, og vældigt vor menneskekærlighed, caritas, hvis nådige hænder væver vort skæbelsens men avisvelige hån. I endnu videre perspektiv drager digtet om menneskeguden, *Guden Tsjelovek*, naturen og kulturen ind i den samme symbolik. Mennesket er selv den mægtige, men ikke almægtige, den gode, men ikke al-gode, den onde, men ikke al-ond skaber af vor skæbne.

Goethe formåede at give udtryk for det gode menneske, der gode Menach, en fyldig fra intellekt og hjerte. Betegnelsen fører frem til Bertolt Brecht. Der gode Menach, der gode Menach, som en Goethe-Brecht i Tórshavn har William Heinesen samlet universet og samfundskritisk viedom i sin person og sit værk.